

Аналіз сполучуваності лексем-вербалізаторів як методика концептуальних досліджень

Роботу виконано на кафедрі теорії та практики перекладу ЧНУ ім. Ю. Федьковича

У статті здійснено аналіз сполучуваності лексем *beauty* та *beautiful* як прямих номінативної на ад'єктивної номінацій концепту BEAUTY. На основі цього виокремлено певні змістові ознаки в його структурі.

Ключові слова: концепт, контекстуальний аналіз, змістова ознака, вербалізатор, сполучуваність.

Косенко А. В. Анализ сочетаемости лексем-вербализаторов как методика концептуальных исследований. В статье проводится анализ сочетаемости лексем *beauty* и *beautiful* как прямых номинативной и адъективной номинаций концепта BEAUTY. На основе этого выделяются определенные смысловые признаки в его структуре.

Ключевые слова: концепт, контекстуальный анализ, смысловый признак, вербализатор, сочетаемость.

Kosenko A. V. Analysis of the Collocability of the Lexemes-Verbalizers as Method of Conceptual Research. In the article the collocability of the lexemes *beauty* and *beautiful* as direct nominative and adjectival verbalizers of the concept BEAUTY is examined. On this basis certain semantic features are singled out in its structure.

Key words: concept, contextual analysis, semantic feature, verbalizer, collocability.

Постановка наукової проблеми та її значення. Контекстуальний аналіз як тип дослідження, під час застосування якого поряд з індивідуальними ознаками предметів чи явищ враховуються ознаки контекстів, до яких вони належать, широко використовується в концептологічних розвідках. Одна із методик контекстуального аналізу – аналіз сполучуваності лексем-вербалізаторів концепту.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Більшість дослідників (Н. Д. Арутюнова, Г. В. Колшанський, Й. А. Стернін, Л. О. Чернейко, Хо Сон Те та ін.) вважають однією з найпродуктивніших й об'єктивних методик концептуального аналізу сполучуваності ключової номінації концепту. Це зумовлено тим фактом, що контекстуальні закони сполучуваності слів є відображенням реальної сполучуваності та зв'язку між предметами, якостями й характеристиками [2, 104]. Уперше цю методику використано Н. Д. Арутюновою (1976) [1]. Л. О. Чернейко та Хо Сон Те (2001) під час визначення концепту як особливого ракурсу розгляду абстрактних імен, що об'єднує всі види знань і уявлень, накопичених народом [4, 51]. Науковці зазначають, що аналіз сполучуваності імен концептів, доповнюючи лексикографічні дані, дає змогу вибудувати ту картину світу, яка властива буденній свідомості [4, 59]. Й. А. Стернін (2001) додає, що методика дослідження структури концепту охоплює і складовий елемент аналізу сполучуваності, й контекстуальний аналіз лексем, які об'єктивують концепт у мові. Такий аналіз, уважає дослідник, дає можливість виявити деякі складники концепту й виявити способи категоризації явища, що концептуалізується. Виявлені способи категоризації мають бути сформульовані як певні змістові ознаки, які входять у структуру концепту [3, 62–63].

Мета статті – проведення контекстуального аналізу концепту BEAUTY, що передбачає вирішення таких завдань: 1) аналіз сполучуваності лексем *beauty* та *beautiful* як прямих номінативної та ад'єктивної номінацій досліджуваного концепту; 2) виокремлення певних змістових ознак у його структурі; 3) підбиття підсумків і окреслення подальших напрямів досліджень.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Лексеми *beauty* та *beautiful*, як виявив морфологічний аналіз концепту BEAUTY, найбільш репрезентативні в його структурі. Це твердження ґрунтується не лише на кількісних показниках використання, а й також на тому факті, що структура адвербіальних засобів вербалізації значною мірою віддзеркалює структуру ад'єктивних, а дієслівні мають незначний кількісний склад елементів. За допомогою лексикографічного джерела *Oxford Collocations Dictionary Online* [11] визначаємо моделі сполучуваності досліджуваних лексем.

Перша модель сполучуваності лексеми *beauty* – *Adj.* + *N*. Елементи, які входять до складу цієї моделі, передають якісну характеристику краси як ознаки: *breathhtaking* (*an area of breathtaking beauty*), *extraordinary*, *great*, *outstanding*, *sheer*, *classical* (*the classical beauty of her face*), *natural*, *physical*, *scenic*: *This gentle being had early attracted my regard, not only from her extraordinary beauty, but from the attractive cast of her countenance, singularly expressive of intelligence and humanity* (Bernard de Mandeville) [10]. Тут характеристика краси підсилюється за рахунок уживання словосполучення *the attractive cast of her countenance*, що служить конкретизатором для *her extraordinary beauty*. Інша частина елементів цієї словотвірної моделі експлікує красу як властивість особи або предмета: *great* (*She was known as a great beauty in her time*), *absolute*, *real* (*My new car is a real beauty!*), *little* (*Isn't she a little beauty?*): *Again their Females are all of an absolute beauty: and I know not how it commeth to passe by a secret disposition of nature there, that a man having once knowne a Woman, never desireth any other* (Francis Godwin) [8]. Тут простежуються причинно-наслідковий зв'язок у змістовій структурі поняття краси, експлікований словосполученням *a secret disposition of nature*.

Елементи моделі *V* + *N* передають темпоральні характеристики краси як ознаки: *last*, *fade* (*Her beauty faded as she got older*): *This Onahal, as I said, was one of the Cast-Mistresses of the old King; and 'was these (now past their Beauty) that were made Guardians or Governantees to the new and the young ones, and whose Business it was to teach them all those wanton Arts of Love, with which they prevail'd and charm'd heretofore in their Turn; and who now treated the triumphing Happy-ones with all the Severity, as to Liberty and Freedom, that was possible, in Revenge of the Honours they rob them of; envying them those Satisfactions, those Gallantries and Presents, that were once made to themselves, while Youth and Beauty lasted, and which they now saw pass, as it were regardless by, and paid only to the Bloomings* (Aphra Behn) [5]. Бачимо, що краса як поняття в усьому різноманітті своїх маніфестацій сприймається та осмислюється стосовно моменту мовлення й водночас проектується на майбутнє.

Елементи моделі *N* + *N* віддзеркалюють усю різноманітність аспектів і проявів краси як ознаки: *competition*, *contest*, *queen*, *parlour*, *salon*, *treatment*, *spot*: *In my opinion it is the central beauty-spot of the world* (Thomas Hardy) [9]. Ця модель експлікує більш вигідне та пріоритетне становище носіїв краси як ознаки.

Лексема *beautiful* представлена двома словотвірними моделями, а саме: *V* + *Adj.* + *Adv.* + *Adj.*

Компоненти моделі *V* + *Adj.* експлікують красу як певний стан чи його зміну: *be* (зазначимо, що тут знаходимо розгалужену систему граматичних форм), *feel*, *look*, *seem*, *become*, *grow*, *make*, *find*: *How time can change! Little Polly wore in her pale, small features, her fairy symmetry, her varying expression, a certain promise of interest and grace; but Paulina Mary was become beautiful – not with the beauty that strikes the eye like a rose – orbed, ruddy, and replete; not with the plump, and pink, and flaxen attributes of her blond cousin Ginevra; but her seventeen years had brought her a refined and tender charm which did not lie in complexion, though hers was fair and clear; nor in outline, though her features were sweet, and her limbs perfectly turned; but, I think, rather in a subdued glow from the soul outward* (Charlotte Bronte) [6]. Бачимо, що вищезазначена зміна стану конкретно окреслюється за допомогою словосполучень *not with the beauty that strikes the eye like a rose, orbed, ruddy, and replete, a refined and tender charm which did not lie in complexion, her features were sweet, and her limbs perfectly turned*.

Компоненти моделі *Adv.* + *Adj.* репрезентують красу як ознаку, що може мати різний ступінь та спосіб прояву: *exceptionally*, *extraordinarily*, *extremely*, *outstandingly*, *really*, *remarkably*, *supremely*, *truly*, *very*, *absolutely*, *perfectly*, *quite*, *utterly*, *just*, *simply*, *rather*, *astonishingly*, *breathhtakingly*, *dazzlingly*, *incredibly*, *staggeringly*, *startlingly*, *strikingly*, *stunningly*, *unbelievably*, *wonderfully*, *uniquely*, *exquisitely*, *serenely*, *classically*, *coldly*, *achingly*, *eerily*, *hauntingly*, *painfully*. Бачимо, що ступінь краси може варіюватися від незначного (*Your features, in such passions, are not distorted; they are fixed, but quite beautiful: you scarcely look angry, only resolute, and in a certain haste; yet one feels that, at such times, an obstacle cast across your path would be split as with lightning* (Charlotte Bronte) [6]) до найвищого (*The old man darted at him a sudden look, which even called my attention from Ada, who, startled and blushing, was so remarkably beautiful that she seemed to fix the wandering attention of the little old lady herself* (Charles Dickens) [7]). Спосіб прояву краси передають такі елементи, як *exceptionally*, *extremely*, *utterly*, *breathhtakingly*, *startlingly*, *strikingly*, *stunningly*, *unbelievably*, *wonderfully*, *uniquely*, *exquisitely*, *serenely*, *classically*, *coldly*, *achingly*, *eerily*, *hauntingly*, *painfully* та ін.

Графічно цю модель змістових ознак досліджуваного концепту BEAUTY можна зобразити так:

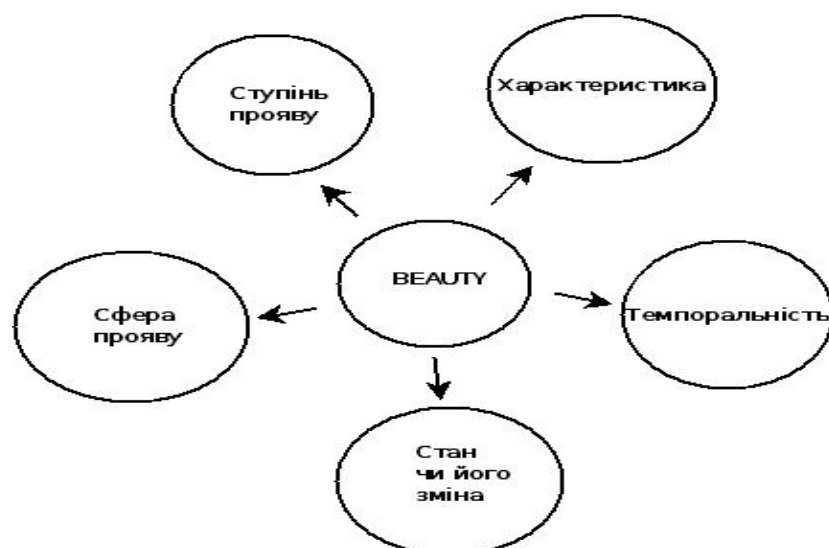

Рис. 1. Змістові ознаки в структурі концепту BEAUTY

Висновки. Отже, виявлено, що в структурі концепту BEAUTY можна виокремити низку змістових ознак, а саме: *характеристику, темпоральність, ступінь прояву, спосіб прояву, стан чи його зміну.*

Перспективи контекстуального аналізу вбачаємо в дослідженні ширших контекстів уживання прямої номінації концепту, тобто лексеми *beauty*, для виявлення елементів, які виконують функцію специфікаторів у структурі концепту, що аналізується.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с.
2. Колшанский Г. В. Контекстная семантика / Геннадий Владимирович Колшанский. – М. : Наука, 1980. – 147 с.
3. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : науч. изд. / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2001. – С. 58–65.
4. Чернейко Л. О. Концепты *жизнь* и *смерть* как фрагменты русской языковой картины мира / Л. О. Чернейко, Хо Сон Тэ // Филологические науки. – М. : О-во с огранич. ответственностью “Филологические науки”, 2001. – № 5. – С. 50–59.
5. Behn Aphra. Novels. [Електронний ресурс]: Digital Library, Volume 59. Directmedia, Berlin, 2002. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Систем. вимоги : IBM PC 486 і вище ; 16 Mb RAM ; SVGA CD-ROM, Windows 95/98/ME/2000/NT/XP. – English and American Literature from Shakespeare to Mark Twain.
6. Bronte Charlotte. Novels. [Електронний ресурс] : Digital Library, Volume 59. Directmedia, Berlin, 2002. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Систем. вимоги : IBM PC 486 і вище ; 16 Mb RAM ; SVGA CD-ROM, Windows 95/98/ME/2000/NT/XP. – English and American Literature from Shakespeare to Mark Twain.
7. Dickens Charles. Novels. [Електронний ресурс] : Digital Library, Volume 59. Directmedia, Berlin, 2002. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Систем. вимоги : IBM PC 486 і вище; 16 Mb RAM ; SVGA CD-ROM, Windows 95/98/ME/2000/NT/XP. – English and American Literature from Shakespeare to Mark Twain.
8. Godwin Francis. Novels. [Електронний ресурс] : Digital Library, Volume 59. Directmedia, Berlin, 2002. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор. ; 12 см. – Систем. вимоги : IBM PC 486 і вище ; 16 Mb RAM ; SVGA CD-ROM, Windows 95/98/ME/2000/NT/XP. – English and American Literature from Shakespeare to Mark Twain.
9. Hardy Thomas. Novels. [Електронний ресурс] : Digital Library, Volume 59. Directmedia, Berlin, 2002. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Систем. вимоги : IBM PC 486 і вище ; 16 Mb RAM ; SVGA CD-ROM, Windows 95/98/ME/2000/NT/XP. – English and American Literature from Shakespeare to Mark Twain.

10. Mandeville Bernard de. Novels. [Електронний ресурс] : Digital Library, Volume 59. Directmedia, Berlin, 2002. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор. ; 12 см. – Систем. вимоги: IBM PC 486 і вище ; 16 Mb RAM ; SVGA CD-ROM, Windows 95/98/ME/2000/NT/XP. – English and American Literature from Shakespeare to Mark Twain.
11. Oxford Collocations Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://llohe-ocd.appspot.com/>

Статтю подано до редколегії
29.03.2011 р.